Simgelerin Kaynağı ve Önemi Üzerine Bir Çalışma

Heredot'un anlatımlarında şöyle bir öykü özellikle dikkati çeker:

"Scythia kralları kendilerini tehdit etmekte olan ünlü İranlı İmparator Darius'a bir grup hediye yollar. Paket açılınca içinden bir kuş, bir fare, bir kurbağa ve bir ok çıkar. Darius hediyeleri görünce çok mutlu olur çünkü düşmanlarının kendisine teslim olmak istediğini düşünmüştür. Ona göre Scythia kralları yolladıkları hediyedeki fare ile onun dolaştığı toprak ve nehirleri, kurbağa ile yaşadıkları diğer nehir ve suları, kuş ile ata en yakın hayvan olması nedeniyle göz alabildiğince uzanan toprakları ve bağımsızlıklarını anlatmaktadırlar. Yolladıkları oklar ise artık silahlara veda ettiklerini göstermektedirler.

Darius hediyeleri böyle algılamıştır. Herkes mutluluk içinde kutlamaya hazırlanırken Darius'un bilgelerinden birinin bu simgeler üzerine yorumu ortada buz gibi bir hava estirir.

Bilgenin yorumu şöyledir:
Sen bir kuş olup uçmazsan, havaların içinden,
Bir fare olup saklanmazsan topraklardan içeriye,
Veya bir kurbağa olup göle atlayıp saklanmazsan,
İşte bu beş okla paramparça olup,
Evine asla dönemeyeceksin." *

Görüldüğü üzere, simgeler ile anlatılan kavram ve düşünceler aynı zaman diliminde yaşayan insanlarca farklı yorumlanabilmektedir.

Simgeler (semboller),** değişen tarihin yapraklarında aynı kalmıştır ama içerikleri büyük oranda onlara anlamlar yükleyenler tarafından değişir. Herhangi bir simgenin aynı topluluğun 300 yıl öncesinde ona yüklediği anlam ile aynı toplumun şimdi ona bakınca düşündükleri arasında hayli farklılık olabilmektedir.

Öyle ki, eskiden var olan bir simge belki şimdi hiçbir anlam hiçbir değer taşımayabilir; bugün pek popüler olan bir simge ise zaman içinde geçmişe bir yolculuk yapılsa eski zamanların insanları tarafından kesinlikle anlamsız hatta saçma bulunabilir.

***

Simgeler ile bağlantılı olmak üzere en çok içine düşülen açmaz, simge ile amblem ya da alâmet sözcüklerinin birbirine karıştırılmakta oluğudur. Bu önemli bir sorundur ve daha sonra üzerinde ayrıntılı olarak durmak gerekecektir. Ancak bir kez değinmişken, bu aşamada kısa tanımlar vermekte yarar var.

Simge sözcüğünün Batı dillerindeki karşılığı olan "symbol" ya da "symbole", "symbolen" kökünden gelir. Etimolojik olarak, içeriğinde bir şeyin iki kişi tarafından iki parçaya bölünmesi anlatımını saklamaktadır. Bu ortak şey ikiye bölünmüştür; iki kişi birer parçasını saklamaktadır. Tümü birleştirildiğinde ortaya çıkacaktır.

Etimolojik olarak özetle böyle bir açıklamasının olmasına karşın, bu sözcüklerin güncel kullanımdaki tanımları şöyle verilebilir:

Simge: Soyut bir kavramı temsil eden somut bir şekil, nesne, işaret, söz ya da bir hareket.
Amblem: Bir düşüncenin yalın tasarımı olan bir şekil ya da somut ve nesnel bir düzenleme.
Alâmet: Belli bir özelliği belirten ya da vurgulayan amblem.

Buradaki fark, simgenin salt bir şekil ya da nesneden ibaret olmayabilişindedir.

---

* Çevirinin kaynağı: "Herodot the History 4", S.131-133

** Kimileri simge ve sembol sözcüklerini farklı anlamlara çekerek, farklı biçimde tanımlamaya çabalıyor. Boşuna ve yanlış! Bu sözcüklerin Batı dillerindeki karşılıklarına bakın; ikisi de aynı. Fark bizim dilimizde; biri Türkçe, biri Batı dillerinden dönüştürme. Eskiden dilimizde Arapçadan dönüştürme olarak "remiz" denilirmiş,

Örneğin bir kavram olarak “bayrak” bir simgedir. “Dalgalanan bayrak” biçiminde bir tasarı, daha derin anlamlı bir simgesel düşünce olabilir. Bayrağın rengi ya da rengi ya da renkleri simgesel anlam taşıyabilir; varsa üzerinde yer alan motiflerin de birer simgesel anlamı olabilir. Bunlar bir arada birleştirildiğinde belli ve değişmez bir anlam taşıyorsa, işte o bir amblemdir.

Daha iyi bir anlama sağlamak bakımından Türk bayrağını bir örnek olarak alalım:

Türk Bayrağı’nın zemin rengi, belli bir tondaki (gelişigüzel değil) kırmızıdır. Böyle bir kırmızı renk, farklı kültürlerde değişik anlamlarda değerlendirilebilir. Nitekim Türkiye’de de bu renge yerine göre farklı anlamlar verilebilir. Fakat konu Türk Bayrağı olunca, bu renk, bu ülkenin şehit kanlarıyla kazanıldığını temsil eder ve bir amblem olur.

Bayrağın ortasında hilâl biçimindeki ay ve beş kollu yıldız, bakış açısına göre birbirlerinden çok farklı tarzlarda anlam verilebilen simgelerdir. Fakat belli bir biçim ve ölçüde bir araya getirildiklerinde bir amblem oluşur. Bu amblem salt Türkiye Cumhuriyeti’ne özgü değildir, başka uluslarca da kullanılmaktadır ama bu bayrağın üzerinde ya da bayrak olmaksızın çeşitli yerlerde bu ülkenin alâmeti olarak değerlendirilmektedir.

Göndere çekilmiş olarak dalgalanan bayrağın, ait olduğu ülkede (nitekim bu örnekte Türkiye’de) “bağımsız egemenlik” kavramını simgelediği kabul edilebilir.

***

Simgeler, algılamalarımızda birtakım mesajlar oluşturmakta ve bilincimizde bağlantıların ya da yeni kavramların oluşmasına neden olmaktadır. Anlamlar, hep daha önceki bilgilerin oluşturduğu birikim sayesinde ortaya çıkabilmektedir.

İnsanlar, aralarındaki iletişimde düşüncelerini anlatmak için sözcük ve tümceler kullanır. İletişimi güçlendirmek için mimikler ile beden hareketlerinden de yararlanırlar. Simgeler de bireyler arasında aynı işlevi görür; hem geçmiş ya da gelecek bağlantısı olmaksızın zamana meydan okuyacak şekilde düşüncelerin, kavramların ve onların ilişiğindeki yani onlara birlikte değer kazanan ya da ancak onlarla birlikte olduklarında bir anlam taşıyan bir dizi anlatımı yansıtır. Öyle ki, çoğu zaman ancak uzun sözcüklerle anlatılabilecek bir düşünce, tek bir simge ile öz olarak aktarılabilir.

Bu nedenle de simgeler, sözcüklere oranla çok daha değerlidir.

Simge ve Ritüel Bağlantısı

Simgelere asıl değer kazandıran, kültürel etkileşimin onlara biçtiği roldür.

Örneğin simgelerin önemli bir öğesi olabilen renkler, -az önce değinilmiş olduğu üzere- değişik kültürlerde farklı şeyler yansıtır. Ritüeller yani önceden kalma davranış tarzları, toplumların geleneklerinden ve yaşadıkları zaman diliminden günümüze binlerce, belki milyonlarca kez tekrar edilerek bugüne yansımış bir dizi hareketin simgesel ya da alegorik anlatımlarıdır. Nasıl eski insanlar ateşin çevresinde dönerek belli ritüeller uyguluyor idiyse, ilerleyen zamanlarda da kutsal olarak nitelenen nesnelerin çevresinde dönme (tavaf) belli bir ritüel uyarıncadır.

Ritüeller genelde bir dizi hareket ve tavırların özel bir şekilde uygulanmasıyla bazı kavram ya da düşüncelerin ortaya konulması amacıyla oluşturulmuştur. Bunlar, sosyal ya da dinsel kökenli olabilir. Genelde insanlık tarihinin en gizemli konularına ilişkin bilgi verirler. Doğum, ölüm, yas, seks, erginleşme, inisiyasyon vb. konular gibi, çoğu kez daha basit olayları anlatmak için de kullanılabilmektedirler; uyuma, yemek yeme, banyo yapma, okuma gibi etkinlikler bunlara örnek sayılabilir.

20. yüzyılın İsviçreli düşünürlerinden **Carl Gustav Jung**, ritüel kavramını bireysel olarak anlatılabilecek kavramların çok üstünde yani kişisel değerlendirmelerin ötesinde hatta onlardan etkilenmeyen, sadece onu oluşturan toplumun genel bilinçaltında yatan değerlerden ileri geldiğini ileri sürerken, hem insan bilincinin de altındaki bir olgu olan bilinçaltı hem topluluğa ilişkin bilincin dışındaki bir başka etkileyici faktöre (topluluğun bilinçaltı) dikkat çekmiştir.

Jung, analiz ve teorilerinde, bilinci diğer mistik araştırmaların belirttiği tarzda dışarıdan alınma garip bir şey olarak değil, insanın kendi evrenindeki yaşamını oluşturan ve bilinenin yanı sıra bir de bilinmeyen bölümü bulunan bir kavram olarak ortaya koymuştur.

***

Topluluklar, bir ritüeli kendi kimliklerini ortaya koymak ve tarihçelerini beslemek, yok olmasını önlemek amacıyla uygulamaktadır. Bir diğer deyişle ritüeller, bir grup simgesel anlatım ve haberleşmenin ötesinde, hatırlama, kaydetme, tekrarlama gibi olguları da içermektedir.

Bu noktadan baktığımız simge ve simgesel anlatımlar içeren ritüellerin köklerini Jung'un işaret ettiği gibi insanlığın evriminin sayfalarında aramak doğru olabilir. Belki de bu, yeni olan bir bakış açısı getirerek, simge-insan ilişkisinin daha berraklaşmasını sağlar.

Ritüeller, belirli bir teorinin oluşturulmasında yardımcı olur. Fakat olayın üç boyutlu bir şekilde algılanabilmesi ve simgelerin diğer kavram ve düşünceler ile bağlantı kurabilmesi de gereklidir. Bu ise ancak ilgili toplumda kişilerin kendi bilgi dağarcıklarını olabildiğince yan bilgiler ile de beslemeleriyle anlam kazanır. Bu ancak ezoterik nitelikli topluluklarda oluşma olanağı bulur. Genel yani egzoterik bir toplulukta bunun yapılabilmesi olanaksız değilse de hayli zordur. Nitekim ezoterik nitelikli toplulukların mutlaka ritüellerinin bulunuşu, bu gerekçeye bağlanabilir.

Simge Tanımları

İnsan her ne kadar beş duyu ve üç boyut ile sınırlı görünmekteyse de akıl, düşünce ve bilinci bunları aşan çok şeyler tasarlayabilmekte, hayal edilebilmektedir. Hatta insan neredeyse tüm yaşamını, görüp bilmediği ama zihninde tasarladığı birtakım bilgi ve inançlara göre kurar.

Simgeler, olayları, bilgileri ve kavramları beynimizin verilerine göre indirgeyip bizi aşan ve gözle görüp elle tutamadığımız şeyleri kavramamızı sağlayan araçlardır.

Elle tutulan ya da gözle görülen simgelerin yanı sıra "simgesel dil" de önemli bir uygulamadır. Bu, insanlık tarihinin günümüze dek geliştirebilmiş olduğu tek ortak dildir. Değişik insanların farklı rüyalar görmeleri ne kadar normal ise, farklı ülke ya da kültürlerin farklı mitoslar yaratmaları da o kadar doğaldır. Ortak noktaları, hepsinin simgesel dil ile yazılmış olmasıdır.

Simgesel dilin temelindeki kişisel deneyim, duygu ve düşüncelerin sanki bizim çevrede oluşan olaylar ve bunların algılanmasıymış gibi olması yatmaktadır. Bu dil, gün boyu kullanılan konuşma dilinden çok farklı bir mantığa sahiptir. Önemli olan zaman ve uzay değil, anlam ve çağrışımdır. Öyle ki, bu dil, zaman için oluşan tüm kültürlerde aynıdır. Bu bağlamda en çok da el ve kol hareketleri kullanılır.

Simge genellikle bir nesne veya görülebilen bir şekil için kullanılsa da çoğu zaman alegorik öyküler ya da belli bir anlatımın içindeki dramatik olgu da simgelerin kapsama alanı içinde algılanmaktadır.

Simgelerle düşünme, bir tanımına göre tasarımlarla düşünebilme sanatıdır. Bir başka tanımı onları psikolojik yüklerin koruyucuları, taşıyıcıları ve yol göstericileri olarak nitelemektedir.

Simge başka bir şeyin yerini alan, onu temsil eden, beş duyu ile algılanabilen işaret olarak düşünülürse, bir deneyim, duygu ya da düşüncenin yerine geçtiği öngörülebilir.

Simge, insanın benliğinin dışa yansımasıdır. Anlattığı şey ise zihinde saklıdır. İnsan, simgesel dille, içindeki dünyayı, duygularını, ruhunu ve aklını yansıtabilir.

Eski kültürlerdeki folklorik inançlarda simgelerin köklerini aranırsa, Yeni Zelanda yerlilerinin bedenlerindeki dövmeler, boyamalar ve işaretler dikkat çeker. Bunlar sadece o toplumdaki mevkileri gösteren işaretler değildir. Anlatımlarında ahlâki ve ruhsal birtakım zihinsel kavramları da içermektedir. Bunlar sadece basit boyamalardan ibaret olmayıp, o topluluğun kafasındaki gelenek, inanç ve felsefeyi damgalamak, mühürlemek amaçlı simgeler sayılabilir.

***

Antropolojik açıdan bakıldığında, simgelerin hep insan ile sırlarını çözemediği doğadan alınan kavram ve nesneler olduğu görülür.

Örneğin kuş biçimindeki bir simgenin her kültürde aşağı yukarı aynı anlamda algılanması, yumurta ve yılan biçimindeki simgelerin binlerce yılı aşarak zamanımıza kadar gelebilmesi dikkat çekicidir.

Hıristiyanlığın bütün simgesel anlatımlarını barındıran ikon anlayış ve betimlemeleri, hem bu dinin mitolojisini aktarmakta hem "ikon" sözcüğünün kökeni bakımından kutsal görüntüyü yansıtır. Zaten sözcüğün Yunanca kökeni bakımından "kutsal betimleme" anlamına gelir.

İnsan ile yaratıcı güç inancı arasındaki bağlantıda, her şey, her hareket, her nesne simgesel bir anlatım içermektedir. Buna tapınakların iç mimarisinden dua etmeye kadar her türlü hareket girmektedir. Zaten bu simgesel bağlantı, göksel varlıklarla temasın bir başka yansımasıdır.

Simgeler canlı varlıklar gibidir; doğar, yaşar ve ölürler. Başlarına gelebilecek en büyük felaket, ölüme yaklaşmaları yani anlatımlardaki güçlerini yitirmeleridir. Basit sözel anlatımlara dönüşebilmeleri olasılığı, geçmişlerinin unutulmasından kaynaklanabileceği gibi gizemli bağlarının ve temsil ettikleri düşüncelerin artık geçerli olmayışından ileri gelir.

Bu bağlamdaki bir diğer etken de zaman içinde simgelerin temsilî karakterlerinin dönüşüme uğraması ya da körleşmesi, kullanılan dilin elemanı haline dönüşmeleridir. Nitekim bu nedenle zaman içinde simgeler ölebilir; yerlerine yenileri gelebilir.

Bir başka yönden simge, olayları ve bilgileri beynimizin verilerine göre indirgeyip, aslında kendimizi aşan ve gözle görüp elle tutamadığımız şeyleri kavramamızı sağlayan bir araç olarak tanımlanabilir.

***

Kimi araştırmacılar, ortak geçmişten gelen bir simgesel ortak belleğin, insanların rüyalarında yani bilinçaltı diye nitelen bir platformda ortaya çıktığını belirtir.

İnsanın beyni, uyku hâlinde bile bilincinin bir kısmının aktif olarak işletir. Bunun yanı sıra, bilinçaltındaki baskılardan uzak, daha rahat ve özgür bir ortamda sürekli baskı altında tuttuğu, ittirip kaktırdığı, duymak ya da görmek istemediği her şey rüyalarında ortaya çıkmaktadır. İnsanın bu dünyası, psikologlar tarafından "bilinçaltı" diye tanımlanmaktadır. İşte bu hâl, ya uykuda ya da hipnoz altında ortaya çıkmaktadır. İnsanın uyanık hâlindeki her türlü zihinsel ve ruhsal etkinlik uykusuna, dolayısıyla rüyalarına da yansımaktadır.

Kimileri, insanın kendisini eski gizemlerde olduğu gibi en eski ve kabul gören evrensel bir simge olarak nitelemiştir. Eskilerin algılayışlarındaki büyük evren yani makrokozmosun küçük evren yani mikrokozmos diye kabul edilen insanın bünyesinde simgelenişi, eski geleneklerden günümüze dek görülegelmiş hemen tüm öğreti ve kuralların kapsamında, farkına varılmadan taşınmış bir olgudur.

Kimi düşünürler de bazı simgelerin zaman içinde özgün anlam ve çağrışımlarının yitirildiğini, diğerlerinin ise insanın belleğinde daha alçak bir düzeye yerleştirildiğini söyler. Buna örnek olarak da çok eskiden incinin ilâhî güçler ile haberleşmede ve sihirde bir araç olarak kullanılıp, hep bunları çağrıştıran bir anlam içeriği varken, bu nesnenin günümüzde sadece bir süs eşyası olarak algılanmakta oluşu gösterilmektedir. İncilerin ilk zamanlarda ilaçlar, büyü, adaklar, dinsel sunaklar, defin törenleri ve doğurganlık ritüellerinin bir parçası oluşuna karşılık, bu nesne günümüz insanına hiç de bunları çağrıştırmamaktadır.

Carl Gustav Jung da simgeler ile ilgili teorisinde, bunların, ilişkin olduğu kültürlerde sürekli yenilenme işlemi içinde olmazlarsa ya da tam tersine herkes tarafından çokça bilinen bir içeriği varsa, eski güçlerini yitirip tamamen birer düz işaret olarak algılanacaklarını belirtir.

***

Tarihte, mağarada yaşayan ya da avcılıkla geçinen ilk insanların kendileri ve kendilerinden üstün olup anlayamadıkları güçleri duvarlara, taşlara kazımaları, simgelerin oluşturulmasındaki ilk girişimler olarak görülmektedir. O simgeler o zamanlar günlük yaşamın birer parçası iken, belki de günümüze uzanan çağrışım güçlerini yitirmişlerdir.

Araştırmacıların ortaya koyduğu şekli ile doğal taşlar, doğaüstü varlık ve ruhların dolaşma yerleri olarak görülüyordu. Taşlar yontularak bir bütünün parçası haline getiriliyor, aynı zamanda onu yontup istediği şekli veren ile aralarında bir bağ oluşturuyordu.

Simgelerin arasında en güçlüsü daire şeklinde olandır. Bu, insan belleğinde hep güneşi ve aydınlanmayı, bütünlüğü ve bunlara bağlı olarak doğum ile ölümü, yeniden doğum döngüsünü simgelemektedir. Bundan ötürü, tarih öncesi çağlardan bu yana büyü uygulamalarının ana kavramını oluşturmuştur.

Algılama Yeteneği

Acaba insanın algılaması nasıl gerçekleşir, aklının nasıl çalışır?

İnsan, acaba duyu organlarıyla dış dünyayı tam olarak algılayıp anlayabiliyor mu?

Herhangi bir bedensel noksanlığı bulunmayan, standart bir insan görür, işitir, dokununca hisseder, koku ve tat alır… Acaba bunlarla insan kendisi dışında olup bitenleri tam olarak kavrayabilir mi?... Bu beş duyu insana yetiyor mu?

İnsan dokunduğu bir nesneyi ne kadar anlayabiliyor, sırf dokunmayla onu niteliklerini ne ölçüde kavrayabiliyor?

Bir filin orasına burasına ona bakmadan ayrı ayrı dokunanların, onun nasıl bir şey olduğunu birbirlerinden çok farklı bir biçimde anlatışlarına ilişkin öykü, bu bakımdan önemlidir.

İnsanın tüm algıları, duyu organlarının yetkinliğine bağlıdır. Bunlar, insanın çevresindekileri tam olarak algılayabilirliğini sınırlar. Örneğin küflü bir yiyeceğin üstündeki renk değişikliğini görmek kolaydır ama oradaki bakteriyel yapılanmayı anlamak zordur. Radyo ve televizyon yayınlarının varlığını bilir, onlarla iç içe yaşayabiliriz havada bunları sağlayan dalgaları ne gözümüzle görebilir ne de seslerini kulağımızla duyabiliriz. İnsan, doğa ile arasındaki bu "bütünüyle kavrama" konusundaki eksiklerini ancak teknolojik araçlar sayesinde giderebilir. Demek oluyor ki, o teknolojik araçlar ne kadar geliştirilebilmişse, ne kadarını sağlayabiliyorsa insan o kadarının bilgisine ulaşabilmektedir. Bir dürbün kullanılarak normalde çıplak gözle görülemeyecek uzaklıktaki nesneler görülebilir; Teleskop bunu daha da büyüterek uzayı da belli bir oranda görmemizi sağlar. Bir telsiz alıcısı, kulakla duyulamayan frekanstaki dalgaları işitilebilecek sese çevirir. Karanlıkta göremeyiz; görebilen başka canlılar vardır; insan ise bunu da sağlayan araçlar geliştirmiştir.

İnsan, "âlet yapan hayvan" olarak da tanımlanmıştır. İşte bu yaptıkları, algılarını fiziksel olarak genişletir, sınırlarını öteler. O kadarla da kalmaz, bilinç dünyasının sınırlarını da çizer. Artık algılamanın daha ileri aşamalarına varılmıştır fakat asla sonuna değil… Bunun bir sonu olup olmadığı da belli değil.

***

İnsanın, kendisi dışındakileri algılaması sırasında kullanabildiği ya da kullanabileceği başka olanaklar da vardır; bunların çoğu bilinçaltında yatar. Bunun genel olarak oluşumunu şöyle betimleyebiliriz:

Duyu organlarımızla aldığımız gerçek nesnelere ilişkin titreşimler, sinyaller ya da ışıklar aklın derinliklerine ulaştığında, orada fiziksel oluşumlara dönüşür. Bu aşamada henüz onların doğası hakkında akılda yeterli bilgiler olmadığından, bunlar tıpkı birer resim gibi, görüntüler brikimi gibi asıl anlamlarını bulamamış değerlerdir. Her yeni bilgi, insanın belleğinde depolanır.

Herhangi nesnenin doğasının tüm özelliklerini salt akıl yolu ile bilmek olanaksızdır. İnsan ile olan ilişkisinde onun sadece özelliklerinin bir bölümünü öğrenmek olanaklıdır.

İnsanın başından öyle şeyler geçer ki, insan onlarla ilgili ayrıntıları aklına istem dışı olarak, otomatik bir şekilde geçirir. Onlara ilişkin bilgiler, belleğin bir yerinde, insanın kontrolü dışında bir yerlerde sürekli olarak birikir, depolanır. Bu, tümüyle buyrultu (irade) dışı bir işlemdir. Bunların varlığından sadece "ilham" denilen düşünceler ortaya çıktığında ya da bazı şeylerin kişinin başından daha önce geçmiş olduğu düşünüldüğünde haberdar olunur. O ana kadar onlar kendilerini bilinçaltında saklar; ancak onlarla ilişki kurulduğunda bilinç dünyasında yerlerini alırlar. Standart olarak buna en çok rüyalarda rastlanır.

Rüyalarda ortaya çıkan bu durumun akla yatkın bir düşünce şeklinde olması gerekmez. Bu bir simge de olabilir alegori de… Bu yüzden rüyanın irdelenmesi ya da yorumu sanıldığından çok daha fazla seçeneklidir. Psikologların insan zihninin fiziksel olaylarını inceleme çalışmaları, tarihsel gelişim içinde hep bilinçaltını inceleme ve oradan bilince yaklaşma şeklinde olmuştur.

Bilinçaltının varlığını kabul etmek, sanıldığı kadar kolay kabullenilebilecek bir şey değildir. Yıllar boyunca birçok bilim insanı ve düşünür böyle bir kavramın kabul erdilmesinin iki değişik kapsamın varlığını ya da iki değişik kişiliğin aynı bireyin bünyesinde olduğunu kabul etmek demek olacağını savunmuştur. Bu bağlamda dedikleri ya da düşündükleri bir bakıma pek yanlış sayılmaz. Bu, bizi tümüyle şu düşünceye itmektedir: İnsanın içinde aynı kabı paylaşan iki ben, iki kişilik, bir bakıma "bölünmüş kişilik" olgusunun varlığı…

Bu, ilk aşamada korkunç bir şeymiş gibi görülüyorsa da korkulacak bir yanı yoktur. Burada patolojik bir durum ya da hastalık söz konusu değildir. Bu doğal bir olgudur. Her insanda, her zaman ve her yerde gözlemlenebilir. Belki de tüm insanlığın ortak ereğinin belirtisidir.

İnsan, bilinç dünyasını çok yavaş ve belki de yüz binlerce yıllık bir geçmişin sonunda sağlayabilmiştir. Henüz tam bir yetkinliğe ulaşamamıştır. Daha beyninin ancak bir miktarını kullanmayı becerebilmiştir; büyük bölümü hâlâ karanlıklar içindedir.

Bilinçaltı olgusuna bu kadar çok direnmenin ya da bu olgunun varlığını yadsımanın arkasında birtakım tarihsel nedenler yatmaktadır. Araştırmacılar için insan fiziğinin bilinmeyen bu yanına ilişkin hâlen doğal kuşkular vardır.

Bilinç kavramı, insan doğasının hayli yakın bir geçmişte tanımlanabilmiş bir yönüdür ve sosyoloji ya da toplum bilim ile yakından bağlantılıdır. Kimine göre bilinç, bireysel değil toplumsal bir olgudur.

Antropolojistlerin belirttiği eski toplumların inançları incelendiğinde karşılaşılan geleneklerdeki insan ruhunun kaybolması ya da bedeni terk etmesi kavramı, belki de bilincin kaybolması, bilinçle ilginin kesilmesi yerine ortaya konmuş bir anlatımdır.

Doğal olarak ilkel insanların bilinç düzeyi günümüzde ulaşmış olduğumuzdan çok farklıydı. Ruh veya fizik başlı başına bir ünite olarak değil, birçok parçadan oluşan bir oluşum olarak düşünülmekteydi. Mistik paylaşım adı altında ortaya konulan hipotezlerde, eski insanın kendi ruhunun bir de "çalı ruhu" bölümü olduğuna ve bu bölümün gereğinde ağaç gibi, vahşi bir hayvan gibi değişik bedenlerde yeniden canlandığına inanılıyordu. Antik Mısırlılar, insan ruhunun 7 ayrı bölümden oluştuğunu ileri sürmüş, İbranîler ise bir bölümünün ölümden sonra değişik bedenlerde yeniden yapılanabileceğine inanmıştır.

İnsan ruhunun bu " çalı ruhu" denilen bölümüyle bağlantılı olarak bunun bir bitki ya da bir hayvan ile özdeşleşmişliği düşüncesi varsa, bunların bir başka bakış açısıyla insan ile ortaklığı, bir tür kardeşliği olması gerekirdi. Örneğin bir timsah ile ruhsal bütünlüğü olan bir insanın timsahların yaşadığı bir nehirde başına hiçbir şey gelemeden yüzebilmesi gerekirdi. Çalı ruhu bir ağaç ise, o ağacın o insan üzerinde bir genetik etkisinin bulunduğu düşünülebilirdi. Bu açıdan insan ruhuna herhangi bir zarar gelmesinin, kendisinin zarar görmesi ile aynı anlama geleceği de düşünülebilir, tıpkı ikiz kardeşlerden birinin başına bir şey geldiğinde diğerinin de etkilenmesi ya da bazı hayvanların yavruları tehlikeye düştüğünde bunu anasının da duygusal olarak algılaması gibi…

Carl Gustav Jung Ne Diyor?

Bilinçaltı dünyasını ampirik yöntemlerle inceleyen ilk bilim adamı Sigmund Freud olmuştu. Teorilerinde dayandığı nokta, rüyaların bir değişik oluşum değil, bilimsel açıklaması yapılabilecek düşünce ve sorunlar olduğuydu. Bu konudaki tez ve bulguları, deneylerinin sonucuna dayanıyordu Ona göre bunlar, nevrotik semptomlarla bağlantılıydı.

Freud ve çağdaşı Josef Breuer, nevrotik semptomların, histerinin ve belli başlı bazı ağrıların simgesel bakımdan anlamlı olduğunu ve bunların bilinçaltında kendilerini anlatma biçimi olduğunu ileri sürmüşlerdi. Örneğin böyle bir durumda olduğu düşünülen bir hasta ne zaman bir şey yutmak istese karşılaştığı spazmları saptamışlardı. Bir başka hasta ise evinde nefes alamıyor, bir diğeri ise ağzına bir şey aldığında kusma krizine tutuluyordu.

Onlardan yarım kuşak sonra gelen Carl Gustav Jung ise olaya çok daha farklı bir yaklaşımla bakıyordu. Ona göre, insanın kafasında simgeler üreten bölümün incelenmesi istendiğinde, kişinin önünde bakacağı tek bir alan vardı: Rüyalar…

Önce ortaya bir özetle şöyle bir varsayım koymuştu:

"Rüyalar kesin bir düşünce oluşturan olgular değildir. Öyle olsaydı artık bilinç bölgesi ya da alanına geçmiş olacağından bilinçli bir düşüncenin anlatımı olurlardı. Bu yüzden spektrumun bir ucunda bilinçaltı ve rüya, diğer yanında bilinç ve düşünce yatmaktadır.

Bilinçli bir akıl ile anlatılan bir öyküde, başlangıç, gelişme ve sonuç bölümleri kolayca seçilebilir. Fakat rüyalar söz konusu olduğunda durum farklıdır. Onların uzay ve zaman eksenlerindeki konumları da farklıdır. Onları tam anlayabilmek için, hiç bilmediğimiz, tanımadığımız bir nesneyi nasıl önce elimize alıp incelememiz gerekirse, onu da benzer şekilde değişik yönleriyle iyice incelemek gerekir.

Bu konuyu inceleyebilmek için olaya iki öngörü ile yaklaşılmalıdır. Bunlardan ilki, rüyaların gerçekmişçesine ele alınması zorunluluğudur; abuk-sabuk olup olmayacağı şeklinde bir düşünce taşımamak gerekir. İkincisi de rüyaların bilinçaltı anlatımı olduğunun kabul edilmesidir."

Bilinç ile bilinçaltının birbirleriyle ilişkilerinin incelenmesi, Jung'un varsayımının can damarını oluşturmaktaydı. Şöyle diyordu:

"Her an hepimizin başına gelebilecek bir durumu düşünelim: Tam konuşurken bazen öyle bir şey olabilir ki, daha sonraki bir anda ne diyeceğimizi hatırlamayabiliriz. Bir salise önce her şey gayet saydamdı; ne yaptığımızı, ne konuştuğumuzu biliyorduk ama her nedense aniden uçup gitti aklımızdan…

Bu olayın tıpatıp benzerini duyularımızla ilgili durumlarda da olduğunu düşünebiliriz. Örneğin sınırlarını zorlayan bir müzik dinlediğimizde sesin düzenli aralıklarla durup, tekrar başladığını düşünürüz. Böyle bir durum, doğrudan birisinin dikkatini periyodik bir şekilde değiştirmesi, artırması ya da azaltması ile bağlantılıdır.

Ancak bir şey bilincinizden kaçarsa, asla var olmamış gibidir. Tıpkı köşeyi dönüp gözden kaybolan bir arabanın görüntüsüne benzer. Aynı arabayı tekrar görürsek, daha önce kaybolan arabayla ilgili düşüncelerimiz, zihnimizde yine canlanır.

Rüyalarımızda başımızdan geçenler ya da geçtiğini düşündüğümüz şeyler, kendilerini analojiler şeklinde gösterir. Bu yüzden genelde bir rüya bir başka rüyanın içine geçmiş şekilde görünür.

Rüyalar kesin bir düşünce oluşturan olgular değildir. Aradaki fark o kadar ince ve saydam bir alanda yatmaktadır ki, rüya görenlerin bunları yanlışlıkla gerçek olgular gibi algılamaları gayet sık rastlanan ve olağan bir durumdur. Bir başka anlatımla, rüyalarımızda söz konusu oluşumlar fiziksel aklımızın dışında gelişen olaylardır."

Aslında insanın kontrolünde olmayan bilinçaltı dünyası, tıpkı bir buz dağının su altında kalan kısmının su üstündekinden çok daha büyük bir olması gibi, insan bilincinden çok daha büyüktür. Bilinçaltını oluşturan kavramların ve bilgi deposunun kendini ortaya koyuşunun simgesel yapısı ve niteliği, çağımızdaki tüm psikolog akademisyenlerce hâlen incelenmektedir.

Şöyle bir çizim, bir buzdağının enkesiti mi, yoksa bilinç ile bilinçaltını yansıtan bir simge midir?

Şaşkınlık yaratan bir diğer nokta, rüyalar ile mitoslar arasındaki benzerliktir. Birçok araştırmacı, masallar ile mitosları insanlığın eski dönemlerindeki gelişmemiş beyin yapılarının ürünleri olarak nitelendirmişse de aslında bunlar, geçmiş zaman bilgelerinin öğütlerini simgesel dil aracılığı ile alegorik tarzdaki anlatımlarıdır.

***

Carl Gustav Jung, simgelere dönüşmüş nesne ve biçimlerin büyük bir psikolojik güç ve uyarımla donandığını, ruhun mesajlarını taşıdığını belirtmiştir. Ona göre, simgeler bilinçaltının dilidir ve özellikle insanlığın anıları toplumsal bilinçaltında saklıdır. Simgeler, kendilerini bu toplumsal bilinçaltındaki arketiplere bağlandıracak çok sayıda niteliğe sahiptir.

Jung ile Freud birçok bakımdan anlaşamaz. Aralarındaki anlaşmazlığın nedenlerinden biri de **simge** kavramının anlamı üzerinedir.

Freud simgeleri bilinçaltını anlamada ipucu işlevi gören bilinç kapsamı olarak nitelerken, Jung bunların işaret ve semptom olduklarını ileri sürmüştür. Jung'a göre gerçek simgeler bir şekil ile açıklanamaz ve bilincin ulaşabileceği mesafeden biraz daha uzakta olmaları gerekir.

Ünlü bir İtalyan psikiyatrist olan Roberto Assagioli, Jung ile aynı görüşü paylaşmakta olup, simgeleri sadece sözcük ya da şekilsel olarak alan kişilerin, bunların arkasında yatan gerçeklere ulaşamayıp, derinlemesine hissedemeyip algılayamayacaklarını ileri sürmüştür.

Her ne kadar simgelerin genellikle zihinsel canlandırmalar ve tasarımlanmamış şeyler olduğu düşünülürse de aslında her şey bir simge olabilir. Örneğin gerek doğal gerekse insan yapısı nesneler, rakamlar, sayılar, harfler, çizimler, çeşitli eşya, hayvanlar, bitkiler, dünya, gökyüzü, uzay cisimleri, hikâyeler hatta sözcükler ve hareketler…

Jung bu konuya farklı, biraz daha dar bir açıdan bakar. Ona göre en büyük simge insanlığın kendisidir. Tüm evreni de potansiyel bir simge saymıştır.

Gençlik çağlarından beri kendi benliğinin içinde ölümsüz bir başka varlık olduğuna inanan Jung, çocukluğunda dalgın dalgın bir taşın üzerinde otururken şöyle düşünmüş:

"Bu taşın üzerinde oturan ben miyim?... Yoksa ben taş mıyım, onun üzerinde oturduğu."

Binlerce yıl öncesinden gelen bir gizemi kendi içinde taşıdığını düşünürken, iki türlü "ben"i olduğunu öngörmüş:

Bunların birincisi kendi normal yapısını temsil etmekteymiş. Bu onun güncel işlerinde ortada olan duygular dünyasıymış. Çocuksu ve disiplinsiz bölümüymüş bu: Akademik bakımdan ilerlemek isteyen, güzel bir yaşam peşinde koşan, yetkinliğe ulaşmayı dileyen bölüm…

İkinci bölümü ise, kendisini taş ile özdeşleştirdiği bölümmüş. Onun bir çeşit tanrısal bilgeliğini marifeti olduğunu düşünmekteymiş. Tarihin gizemlerinin içinden çıkıp geldiğine inanıyormuş. Tıp eğitimi gördüğü sırada Nietzche, Kant ve Swedenborg en çok sevdiği düşünürlermiş. (Nitekim anlatımlarından Kant'ın teorilerinden çok etkilendiği bellidir.)

***

Gençliğinde zamanının çoğunu okültist ve medyumların arasında geçiren Jung'un ilgisini çeken konuların başında insanların geçmiş yaşamlarından elde ettikleri ya da onlara insanlığın ortak geçmişinden kalabileceğini düşündüğü etkileşimlerdi. Nitekim sonraki yıllarda teorisini bu kavramlar üzerine kuracaktı.

Teorisinin ilk safhalarında yer verdiği iki değişik bilinç ya da ben arasındaki bağlantıların bazen halüsünasyonlar halinde veya birinin öbürünün bilinç hâlini kontrol edebildiği şeklindeki düşüncesini belirginleştirmişti. Görüşlerini sağlam bir temele oturtma çabalarının arkasında Freud'un teorileri ile çeliştiği noktalar yatıyordu. Onun seksle çok fazla uğraştığı görüşündeydi; o yöntemlerle şizofreni hastalarının doğalarındaki bozukluklarının açıklanamayacağını ileri sürüyordu. Hastaların gerçek dünya ile bağlantılarının kesildiği noktalarda Freud'un teori ve yöntemleri etkisiz kalıyordu. Freud ile çelişen bir başka düşüncesi de çocukluk dönemindeki davranışların seksüel dürtü olmadığıydı. Örneğin çocuğun meme emmesini, yemekten alınan bir haz olgusu olarak görüyordu; tıpkı diğer memeli hayvanların yavruları gibi…

Freud da teorisinde insan bünyesinde ikinci ben olma olgusunun varlığını ortaya koymuştu. Ancak bunun bir şekilde seks kökenli bir bastırım olduğuna inanmıştı. Onun seksüel kökenli açıklamalar yapmasına karşılık Jung'in teorisi, kökünü okült geleneklerden almaktaydı. Bu teori, daha 30'lu yaşlarının başlarındayken antik kültürlere ilişkin mitolojiler üzerine oturtulup oluşturulma yolunu tutmuştu.

Örneğin bir hastası rüyasında güneşin içinden çıkıp sarkan bir cinsel organ gördüğünü anlattığında, dehşet içinde kalmıştı. Hastasının nasıl olup da Hıristiyanlık öncesi inanç sistemlerinden biri olan Mitraizm'deki güneş simgesini ve içinden çıkan bir borudan rüzgârların kaynaklandığı simgesel anlatımını bilebildiğini bir türlü anlayamamıştı. Bu inancı hiç bilmeyen hastasının, rüyasında bu simgenin ortaya çıkması mutlaka ardında bir başka gizem barındırmaktaydı.

Bir başka olayda hastası ona rüyasında kendisine bir Aztekli atlının yaklaştığını, ona «Ben Chivvantopelim ve ruhsal eşimi arıyorum.» dediğini anlatmıştı. Rüyada daha sonra ortaya çıkan yeşil bir yılanın (olasıdır ki efsanevî Quetzacoatl) onu ısırıp atını da öldürdüğünü, ardından da bir volkan patlaması olduğunu söylemişti.

Baştan sona bir simgesel olay!

Jung, birbirini ardınca dinlediği bu ilginç, çoğu korkutucu rüya anlatımları ve deneyler sonunda aşağı yukarı şöyle bir düşünce çerçevesinde bulmuştu kendisini:

"Psikiyatriye göre bilinçaltı, günlük deneyim ve algıların toplanabileceği bir yer olarak düşünülüyor… Orada birçok görüntülerle karşılaşılır ve bunlar sonradan unutulur. Ancak işte o unutulanlar yedek bellek depolarında tutulabilir. Acaba bu derinlerdeki yedek bellek ve akıl deposunda "arkaik" diye nitelendirilen birtakım tortular bulunabilir mi?... Acaba hastalarımın görmüş oldukları böyle tortulardan biri olabilir mi?"

Carl Gustav Jung, 30'lu yaşlarının sonunda tümüyle içine kapanmıştı. Üniversiteden ayrılmakla kalmamış, arkadaşları da onu terk etmişti. Yalnızlığının ortasında kendi varlığının ve insan davranışlarının nedenlerini sorgulayan bir düşünce savaşçısı olup çıkmıştı.

Sonunda şu yargıya varmıştı: *"Demek ki rüyalar ortak bir bütünün parçalarıdır."*

Bu düşünce, onu, bu düşüncelerinin kendi düşünceleri olmadığı, tıpkı bir odadaki insan ya da hayvanlar gibi olduğu, düşüncelerinin kendi istemi dışında oluştuğunu düşünmeye itmişti.

Böyle düşünceler içinde kıvranırken, bir gün evine Kudüs'ten hortlakların geldiğini bile ileir sürecek bir ruhsal ortamda bulmuştu kendini…

İnsan algılayışını etkileyen iki önemli faktör olduğunu düşünüyordu: İçgüdüler ve bilinçaltı… Bunların modelinin kendilerini ilkel çağlardan yansımalarla oluştuğunu öngörüyordu. Düzene konmuş belirli ilkeleri olmadığını, gelişigüzel bir biçimde ve ancak belli durumlarda ortaya çıkıp algılandıklarını düşünmekteydi.

Örneğin güneşin doğuşunu hepimizin bildiği bir arketip* deneyim olarak niteliyor ve bunu ruhun özlemi ile açıklıyordu. Karanlıktan kurtulma isteğinin insan belleğinde ışığın gelmesiyle Tanrı'nın ortaya çıkmasının özdeşleştirilmesi ile aynı olduğu kanısındaydı. Güneşin doğuş ve batışı, arketipsel bir simge olsa gerekti.

Jung, arketipsel güdüler ya da simgelerin bir rüya esnasında görüntülerini alt belleğe serbestçe yerleştirdiğini ve bilinç ile bilinçaltı dünyalarının birbirlerine yaklaşarak belli bir ahenk içine girdiklerini düşünmekteydi.

Teorisinde, insan karakterini oluşturan ve davranışlarını etkileyen 4 ana arketipten söz etmekteydi. Bu, sadece bilinç ili bağlantılı bir kavram değildi. Asıl derinliği bilinçaltında yatmaktaydı. Birtakım hareket şekilleri ve davranışlarına, psikolojik oluşumlara bağlıydı. Örneğin karanlıktan korkmanın, böyle bir kaynak ve nedenden ileri geldiğini belirtiyordu.

***

Bu teoriyi oluşturan ilk kişi Jung değildi. Binlerce yıldan beri mitolojilerde, peri masallarındaki folklorik efsanelerde, destanlarda, alegorilerde bunlar zaten vardı.

Herakleitos, bu konuyu irdeleyen ilk düşünürlerdendi. Platon, formlar teorisi ile aynı şeylerden söz etmişti. Arketipler konusuna, adı öyle konmasa bile daha birçok düşünürün yapıtlarında değinilmişti.

Jung'a göre arketipler o kadar çoktu ki, bunlara bir sayı biçilemezdi. Birbirini izleyen durumlar, deneyimler ve fiziksel oluşumların birikimiyle edinilmiş kavramlardı bunlar… Fakat görüntülerle dondurulmuş kavrayışlar şeklinde değil, içi doldurulmamış kavrayışlar şeklindeydiler.

Bir durum ortaya çıktığında, arketip hareketlendiriliyor ve kendiliğinden, zorunlu bir alışkanlık tarzında ortaya çıkıyordu. Tanrı, doğum, ölüm, yeniden doğuş, güç, büyü, güneş, ay, rüzgâr, diğer doğal olaylar, hayvanlar, bitkiler hep arketiplerin kapsamındaydı. İlginç durumlar hep bunlarla bir arada oluşmaktaydı. Arketiplerin bireyin kişiliğindeki rolü de olgunlaşması ve yaşlanması ile değişmekteydi.

---

* Arketip: Psikoloji alanında ilk kez Carl Gustav Jung tarafından rüya yorumlarıyla bağlantılı olmak üzere kullanılmış olan bu sözcük, insan kültürünün asal yapı taşları anlamındadır.

Arketipler bilinç ile sürekli temas halindeydi. Eğer kişi kendini tanır ve arketipleri tanımlayabilir, onların yaşamını etkileme gücüne dikkat edebilirse, ahenk ve düzene ulaşabilirdi.

Jung, arketiplerin ciddiye alınmamasının nevrotik ve psikolojik dengesizliğe yol açacağını ileri sürmüştü.

İnsan karakterini oluşturan ve davranışlarını etkileyen 4 ana arketipi şöyle sıralamıştı:

1- Persona: Sosyal maskemiz; dışarıya vermek istediğimiz görünüş… Bunun arkasında insan, toplumun ondan beklediği biçimde bir yaşam sürer. Herkesin, değişik durumlarda kullandığı ya da kullanabileceği birçok sosyal maskesi vardır.

2- Gölge: Daha aşağıda, insanın kendini bilinç dışında gösterebilen bölümü… Uygarlaşmamış, personanın yapmayı yasakladığı şeyleri yapmaya eğilimli olan bölüm... Yaşam boyu ilkelliğini koruyan kısım… Bu genellikle rüyalarda kendini gösterir ve kendini sevilmeyen, kaba insan biçimi olarak rüyayı gören kişiyle aynı cinsiyette ortaya koyar. Psikoterapinin en zor yönü, hastanın kendisini bu görünmeyen bölümü yani gölgesi ile yüzleştirilmesini başarabilmesidir.

3- Anima-Animus: Bireyin erkek ya da dişi bölümü... Herkeste bunun ikisi de bulunmakta, bireyin kendini geniş bir yelpaze içinde anlatabilmesine olanak vermektedir. Kendini ilk olarak anne ve babaya karşı göstermektedir. Toplumlarınca fazla gelişmesine olanak bulmamasının, çocukların karşı cinsiyet ile ilgilerinin çok fazla olmamasına neden olduğu düşünülmektedir.

4- Self (Kendi): Ortak bilinç dışının ana arketipi… Aynı zamanda karakteri organize eden ya da oluşturan ilke… Bilinç dünyasının ortasında bulunan egodan farklıdır. Birey, bilinç hali ile bilinç dışı halini birleştirebildiği zaman, kozmostaki tüm yaşam ve enerjinin farkına varma noktasına ulaşmaktadır. Genellikle orta yaşlarda bireyin karakterinin ya da bireysel gelişiminin belli bir oranda oluşmasından sonra kendini ortaya çıkaran bir durumdur.

***

Carl Gustav Jung, doğu inançlarında saklı bir gizem olan **"kendini bilme"** ve **"kendine iç dünyasında ulaşma"** ile bunun yolları üzerinde çok durmuştur. Meditasyon gibi yöntemlerin önemini vurgularken, aynı zamanda rüyaların önemine de dikkat çekmiştir. Arketiplerin varlığının ancak rüyalar aracılığıyla anlaşılabileceğini ve rüyaların ya da uyanıkken hayal kurmanın, ayrıca bilerek gerçekleştirilen konsantrasyonun kişiyi arketiplerin ana kaynağına ulaştıracağını ileri sürmüştür.

Jung'a göre arketip çerçevesindeki malzeme ve simgeler paranoik hayallerde, trans durumu fantezileri de 3 yaşından 5 yaşına kadarki yani kişiliğin oluşumu tamamlanmadan görülen rüyalarda ortaya çıkıyordu. Nitekim kendisi de erken çocukluk döneminde böyle bir deneyim geçirmişti. Rüyasında, önünde açılan büyük bir çukur ve eski kültürlerdeki tanrılara ilişkin simgeler görmüştü. Bu rüyadan ancak 65 yaşına geldiğinde söz edebilmiş, ne anlama geldiğini açıklayabilmişti. Bunun **"ortak bilinçaltı"** olduğu görüşüne varmıştı.

Carl Gustav Jung, çocukluğundan beri iki farklı kişiliği olduğuna inanmıştı. Biri onun kendi normal benliği, diğeri de arketip kişiliğiydi ki, bu ikincisi çok yaşlıydı. Bu yaşlı ikinci arketipsel kişiliği, zamanın dışında, insanlığa ilişkin tüm deneyimleri yaşamıştı. Çocukluğundan ileri aşamalarda, "Philemon" adını verdiği bu kişilik ya da ikinci benin daha önceki benini giderek daha fazla kontrol altına almaya ve onunla çatışmaya başladığını belirtmişti.

***

Carl Gustav Jung.1946 yılında "psikoid bilinçaltı" adını verdiği teorisini ortaya koydu. Bu ise bir başka bakımdan "psikoid arketip" kavramının ortaya çıkmasına neden oldu. Bu bilinçaltı ortamına bilinçli bir durumdayken ulaşmak olanaksızdı. Bu kavramın organik dünya ile ortak özellikleri vardı. Bireyin iki dünyasının birleşmesi ya da bu iki dünyayı birleştiren bir tür köprü tarzında ortaya çıkıyordu.

Bireyin psikolojik ve fizyolojik dünyaları yani maddî ve tinsel dünyaları göz önüne alındığında, psikoid arketip tinsel kesimden maddî kesime geçişi âdeta simgeler gibiydi. Bu evrensel simgeler, insan onları fark etse de etmese de tüm insanlığı sarıyor ve sürekli yaşıyordu.

Jung'un teorisi, geçmişten kalmış batıl inançlar olarak eleştirildi. Jung da eğer durum öyle ise arketiplerin bilinçte ortaya çıktığında kolayca anlaşılabileceğini ileri sürdü. İnsanların durup dururken rüyalarında gördüğü arketiplerin bilinmeyen simgeleri ile karşılaştıklarında, mistik bir deneyim yaşadıklarını ya da kendilerine ilâhî mesajlar geldiğini sandıklarını iddia ediyordu.

Arketipler, Jung'un psikoterapisinde çok önemli bir yer tutmaktaydı. Ona göre, bireyin benliğini bulması ve kendisi ile ahenk içinde yaşaması buna bağlıydı. Rüyalarında, tekrarlanma, ortaya çıkış sıklığı ya da yok olmaları, tedavinin başarıya ulaşıp ulaşmadığının göstergesiydi. Onları anlamak, bireyin, yaşamında daha ileri gidebilmek için neler yapması gerektiğini anlamasını gerektiriyordu.

Bu karmakarışık anlatımdan sonra Jung'un teorisi üç tümce ile şöyle özetlenebilir:

- İnsanın ruhsal evreni, çok eskilerden kalma ve ortak bir insanlık belleğinin öğeleri olan simgelerle doludur.
- İnsan, kendini bilmek için bu simgelerin anlamını kavramalıdır.
- Simgeler, insanların sadece kavramları kısaca anlatmak için sonradan oluşturdukları öğelerden ibaret değildir; önceden vardır.

Simge Kavramının İrdelenmesi

Carl Gustav Jung, simge kavramına, basit olanından çok daha farklı bir açıdan bakmış, özel gibi görünse de aslında bir genelleme yapmıştı.

Biz ise basit ve daha kolayca kavranabilir olanına bakalım.

Basit gibi görünen ama geri planında çok derin izler bırakabilen bir kavram olan simge, kendi içinde hayli derinlikler taşır.

Belki herkesin kaçınamadığı yanlışlardan biri, sözlük anlamı bakımından simge-işaret-alâmet üçlüsünde, -buna bir de amblem eklersek dört olur- neyin gerçekten simge, neyin bir işaret, neyin ise alâmet ya da amblem olduğunun kavranmasındaki noksandan ileri gelir.

Gerçek bir simge, her zaman insanı kendisi ile kendisinin dışındaki arasında bir anlama doğru yöneltendir.

Bir işaret ya da alâmet ise sadece yapma, sınırlı bir anlam taşır. Amblem de öyledir.

Simgenin anlaşılmasında bireysel deneyimin farkındalığıyla varılan bir aşama vardır. Eğer bir simgenin anlamı, *"Bu simge şu anlama gelir."* biçimine sokulursa, simge donar ve tüm esprisi yitirilir. Böyle bir durumda o artık simge değildir çünkü kesin ve değişmez, hatta zorlama bir anlama bağlanmıştır. Yaşayan simgeler ise her zaman onlardan yeni anlamlar çıkarmamızı sağlayan, bizi daha gelişkin aşamalara götürebilenlerdir.

Simgesel biçimler ve şekiller, bizi bulundukları maddî oluşumlardan derin düşünsel boyutlara yöneltebilecek oluşumlardır.

Bir simge algılandığı zaman, onu gören, belli bir konum ve ortamdadır. Gördüğü ve anlamına varabileceği simge, ulaşacağı ya da ulaşması gereken bir diğer durumu ortaya koymaktadır. Dolayısıyla içeriğinde iki nokta arasında bir gelişim ya da değişimi saklar.

İzlediği yol ister felsefî, ister inisiyasyona bağlı, ister büyüsel bir patika olsun, anlamın arayışı her seferinde hep bilinmeyenin, gizlinin çevresinde dönmek zorundadır. Bu arayış da simgelerle donanmış ve onları sindirmiş olmalıdır.

Simgeleri bir tür aracı olarak görmek doğru olmayabilir. Onlardan "bireyin zihinsel evrenindeki yardımcıları" diye söz etmek daha doğrudur.

Alşimistlerin (simyacıların) düşünce tarzına göre, simgenin yarısı bildiğimiz ve algılayabildiğimiz evren ile dünyayı temsil ederken, diğeri yetkinleştirmeye çalışacağımız, ona hâkim olmayı amaçlayacağımız kendimizi temsil eder. Bu bakışın sonrasında, evrenin gerçek doğasının farkındalığına varıp, onunla bütünleşmek amacı yatmaktadır.

Bir Ezoterik Kurumda Simge

Simgelerin en çok, en yaygın, en önemli tarzda kullanıldığı alan, ezoterik nitelikli kurum ve öğretilerdir. Öyle ki, bir ezoterik örgütün uygulamalarında her şeyin simge olduğu, öyle olmasa bile simgelerle sıkı bağlantılarının bulunduğu söylenebilir.

Bir ezoterik kuruma yeni girmiş olan bir inisiyeye, o kurumun ileri gelenlerinden birinin şöyle seslendiğini varsayabiliriz:

«Şimdi artık dışarıdakinden oldukça farklı bir dünyaya girdin. Bu, simgeler dünyasıdır. Aramıza hoş geldin. Biz burada tüm var olanlar ile olaylara, kavramlara, her şeye simgesel doğaları ile bakmayı öğreniriz. Sonra da bunu uygularız. Sen de öyle yapacak, bizden olacaksın.»

Simgeleri daha iyi anlayabilmek için, bu konuyu biraz daha açmak gerekir.

En çok söz edildiği şekli ile simgelerin ve simgesel dilin sadece bir ezoterik kurumun üyeleri tarafından anlaşılabilen bir tür uygulaması olduğunu ileri sürmek yanlıştır.

Bilgi toplumunda sayısız başarılara imza atan insan için artık bilgide yüzyıl öncesine göre eksik olan nedir?... Simgelerin ve anlamlarının sadece belli ezoterik kurum ya da örgütlerin malı olduğu söylenebilir mi?... Neden Sadece öyle bir örgütün üyelerinin bildiği bir şifreli dil tanımı simgesel dilin üstünü başarı ile örtememektedir?

***

Simgesel anlatım her şeyden önce kalıplaşmış tanımları ortadan kaldırır ve bunların değişen gerçekler karşısındaki uyuşmazlıklarını giderir. Eşyanın değişken doğasını ve bir başka şekle dönüşmesini düşünebilmemizi sağlar.

Simgeler üzerinde konuşulurken en sık hata, belirli ve kesin açıklamaların içine sıkışıp kalmaktır. Bu, genellikle simgelere tutsak olma gibi bir durumdu.

Kişi, simgesel anlatım ve düşünce şekillerini, imgeleme, hayal etme gücü ve nedenleri sorgulama arasındaki bağlantıları araştırmaya başladığında, algılamanın gerçek kapısı aralanmıştır. Bu, aynı zamanda farkındalığı edinmenin ilk aşamasıdır. Akıl bunları genellere sınıflandırır. Eğer ön yargılardan kurtulmuş bir akıl bu sınıflandırmada yer alıyorsa, farkındalık basamakları çok daha çabuk çıkılır.

Simgeler, insanlığın tüm kayıtlı tarihine damgalarını vurmuş kavramları yansıtır. Onları doğanın dışındaki birtakım nesne ya da kavramlar dizini olarak görmek yanlış olur.

Simgeler bizi hayal ve düşünce dünyamızın sonsuzluklarına taşıyabilecek araçlardır. Bu işi onlar kadar etkili yapabilecek bir başka araç bulunmadığını söylemek, abartı olmaz.

Simgeler, günümüzde onları belirlediğimiz nitelikleriyle ezoterik sistemin kaçınılmaz öğeleridir. Ancak sadece ezoterik sistemlere özgü oldukları söylenemez. Dinler, değişik inanç sistemleri, mitolojiler, alegorik anlatımlar da onlardan yararlanmış olduğu gibi; güncel yaşamda egzoterik ortamda da insanlar, onlardan birçoğu ile baş başa, iç içedir. Ancak bu noktada günlük yaşamda simgesel nitelik kazanmış işaretler ile asıl simgeler arasındaki farklı ayırt edebilmek gerekir.

***

Ezoterik sistemin değişik yerlerine önceden düşünülerek yerleştirilmiş simgelerin eski bir dönemden mi geldiği ya da daha öncelere mi dayandığı, yıllardır simgelerle ilgilenen herkesin kafasını kurcalayan bir konudur. Herhangi bir ezoterik kurumun öğretisinde kullandığı simgeler sadece geçmişten kalmış olmasa gerektir.

Kimi araştırmacılar, simgelerin kökenini derinlere çekerek, simgelerin Hermetik uygulamaların başlangıcına kadar götürür.

Buna karşılık diğerleri, modern sosyal yaşamın şimdi yaşadığımız an olduğunu, dolayısıyla güncel simgelerin zaman içine önemini kaybetmiş gibi gözükenlerinin bir işarete dönüştüğünü ileri sürmektedir.

Bundan ötürü, herhangi bir ezoterik kurumun üyesi olan bir kişinin bu kurumdaki ödevi, böyle bir ödev belirlenmiş olmasa bile kendiliğinden var olan ödev ikiye ayrılır. Bunlardan biri üyesi olduğu kurumun öğretisi uyarınca kendisini geliştirirken, diğeri de bu öğretinin kökenini, başlangıcını inceleyip öğrenmek, hangi yaklaşımların hangi etkileşim ve zorunlu koşullardan çıktığını, zamanla nasıl bir değişime uğradığını irdelemektir.

İşte bu ikinci ödev, ister istemez simgeleri de incelemeyi gerektirir.

Daha iyi taklit edebilme ve tarihsel gelişimi bilme, en azından simgelerin gerekliliği, tersine gereksizliği ya da günün değişmiş koşulları uyarınca bazılarının kaldırılmasının uygun olup olmayacağı konusunda yargılar oluşturmayı sağlar.

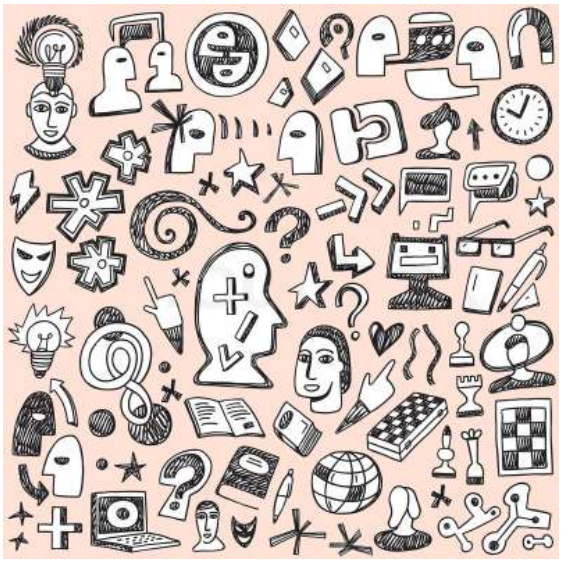
Nitekim kimileri, simgelerden pek hoşlanmaz ve öğretinin kapsamında her ne söylenecekse bunların açıkça, sözcüklerle ortaya konmasından yanadır.

Bu tutum elbette o sırada ilgili öğretinin çok daha kolay, çok daha açık seçik bir şekilde kavranabilmesine yardımcı olur. Ancak bir sonraki aşamada, değişmesi hiç durmayan ve durdurulamayacak koşullar yine değişince, bu kez söz konusu öğreti baştan sona anlamsız, işe yaramaz bir söz yığını, bir dogmalar birikimi haline dönüşebilir.

Oysa zamanında simgelere dönüştürülmüş, kendini simgeler aracılığıyla aktarmış bir öğreti, zamanın ve koşulların değişmesi durumunda, kendini yeni ortama uyarlayabilir ve geçerliğini sürdürebilir. Nitekim ezoterik nitelikli örgüt ve kurumların simgelere pek önem verişinin gerekçelerinden biri de budur.

***

Simgelerin insanlık tarihinde tuttuğu yere ve işlevlerine şöyle bir bakıldığında, ortaya çözülmek bekleyen bir düşünceler yığını çıkar.

Simgeler alegorik anlatım ve canlandırmaların da bir parçasıdır. Hermetik uygulamaların en önemli ilkesi olan, birey ile evren arasındaki benzerliği kurma düşüncesi, eskiden olduğu gibi günümüzdeki ezoterik örgütlerin öğretilerinin genel fikrine de yansımıştır. Kutsal kitaplar tarafından da sahiplenilen **"kaostan düzene geçiş dizgesi"** ezoterik sistemin basamaklarından çıktıkça belli bir bireysel yetkinleşmeyi ve düzene ulaşmayı amaçlar. Bunun için çalışılırken yapılan hareketlerde ya da ilgili ezoterik örgütün derecelerinde, ya eski anlatımlardaki dramatik canlandırmalarda ya da bir bakıma mitolojik efsanelerin karşılığı sayılabilecek öyküler biçiminde yansıtılır. İnisiyasyonu yaşamı boyunca sürecek olan kişi, kendini bu canlandırma ve öykülerin arasında bulur. Alegori yani kendini bir tutarak başka bir şey ve durumla özdeştirme olgusu, ezoterik sistemin hemen her aşamasında kendini gösterir.

Konuya pek genel bir açıdan bakıldığında, simgesel ve alegorik anlatımlar hemen her yerde aslı bakımından birbirinin aynı gibi gözükse de değişik kurum ya da örgütlerde farklı anlamlar taşıyabilmekte ya da farklı biçimlerde yorumlanabilmektedir. Fiziksel görünüşleri tıpatıp aynı olsa bile, farklı örgütlerin üyesi olan inisiyelerin bunlara yükledikleri anlamlar tümüyle ilgili örgütün bakış açısı ve ortak tutumunda kabul gören anlayışlarına göre şekillenmiştir. Bir diğer deyişle, bir simge, aynı zaman diliminde aynı şekilde kendini tamamlayan gruplar arasında farklı şekillerde algılanabilmektedir. Simgelerin içeriği, ilgili grup ya da topluluğun ona yüklediği ortak kavramlar bütünü ile değer kazanmaktadır. Topluluğun bilimsel düşünce şekilleri, tüm simgelerin farklı anlamlandırılabilmesine neden olabilmektedir.

Simgelerin tarihsel perspektif içinde farklı anlamlandırılabilmeleri doğal karşılanabilir. Gerçi hiçbiri ana fikrinden uzaklaşmamaktadır ama değişen zamanın getirdiği değişen anlayışlar böyle bir olguyu ister istemez yaratır. Aksi takdirde, daha önce değinmiş olduğumuz üzere simgenin canlılığını ve geçerliğini yitirmesi söz konusu olur.

Bu değişimin en önemli nedeni, insan aklı ve deneyiminin içinde bulunduğu toplumsal yapı ile birlikte geçirdiği evrimdir. Fakat aynı zaman dilimi içinde hatta aynı toplumsal yapı ortamında bile bir kurumdan diğerine yüklem içeriklerinde farklar olabilmektedir. Bu ise, ya o kurumlardan birinin ya da her ikisinin birden işin aslından, anasından uzaklaşmasından kaynaklanır. Bunu belki "yozlaşma" olarak da niteleyebiliriz.

Bu bağlamda Masonluk iyi bir örnek olabilir. Burada konu kapsamının çok dışında kalacağı için ayrıntısına girmeden şunu belirtebiliriz: Masonlukta birbirinden farklı kanatlar vardır. Bunlardan bir bölümü Masonluğun temeline dinsel kavramları, bir diğer bölümü mistik nitelikli düşünüleri yerleştirirken bir başkasını bilimsel ve özgür düşünceyi öncelikli tutar. Böyle olunca, aynı simge, bunların her birinde farklı açılardan değerlendirilerek anlamlandırılır.

İşte size bir somut örnek olarak tüm mason kuruluşlarında mutlaka kullanılan bir simge… İç içe ya da üst üste yerleştirilmiş bir gönye ile pergel figürü… Nasıl yerleştirilmiş oldukları belirsiz.

Yerleştirilme biçimi belli olsa da, bu simgesel düzenleme, bir mason kuruluşundan diğerine çok farklı anlama gelmek üzere yorumlanabilmektedir.

Bu arada içlerinden biri çıkıp, *"Bu simge şu anlama gelir; başka bir anlama gelmez"* derse, artık bu bir simge olmaktan çıkarılmış, alâmet ya da amblem hâline dönüştürülmüş demektir.

***

Simgeler, algılarımızda birtakım mesajlar uyandırır. Bu mesajlar, âdeta otomatiğe bağlanmış gibi yeni kendiliğinden birtakım ilişkilerin ve kavramların oluşabilmesine yol açar. Kuşkusuz o kavramların her biri kişinin değil, ilgili toplumsal ortamın ürünüdür.

Böylece oluşan yeni bağlantı ve kavramlar her zaman daha önceki birikim sayesinde ortaya çıkabilmektedir. Simgelerin belli bir düşünce ve amaç dizinine hizmet edebilmesi ancak onu algılayanın dağarcığında depolanmış kavram ve bilgiler dizgesinin ışığında anlam bulabilir. Şayet sosyal farklılık nedeniyle o kavram ve bilgiler yoksa, -salt kırsal kesimini yaşamı içinde olanlar ile salt kentsel kesimdekiler gibi- ilgili simge sadece birinde anlam bulur.

Çelişkiler

Ezoterik nitelikli kurumlarda simgelerin değerlendirilmesinde iki belirgin çelişki görülür.

Bunlardan ilki şöyle bir soruyla belirtilebilir: «Kuruma yeni katılmış olan ile uzun yıllar orada çalışarak bilgisini artırıp kendisini geliştirmiş bir inisiye için, aynı simge farklı şeyler ya da farklı derinlikte düşünceler yansıtır mı?»

Bu soruya «Evet!» diye yanıt vermek gerekir. İlgili kuruma yeni katılmış olan kişi, genel olarak inisiyasyondan geçmiş olduğunu düşünür, sanki bu başlangıç ile öğretinin tümüne erişilmiş, işin sonuna gelinmiş olduğu gibi… Bu yanlış olsa da en azından kısa bir süre için kaçınılmaz bir olgudur. Bunun ardından çevresindekileri uzunca bir süre izlemekle yetinecektir. Bu izleme süreci sırasında, önceki düşüncesinin ne kadar yanlış olduğunu fark edecektir.

Beri yanda daha eski, dolayısıyla deneyimli sayılabilecek bir inisiye ise, daha önce geçmiş olduğu aynı inisiyasyonunun aynı aşamasından sonra asıl inisiyasyonun hiçbir zaman sonuna varılamayacak bir süreç olduğunu kavrar. Çünkü inisiyasyonun her bir aşaması, kişinin üzerinde böyle bir etki yaratır. Bundan ötürü uzanabildiği her bilgiye dört elle sarılır. Kendini geliştirme yolunda bir miktar ilerlemiştir. Böylece onun indinde oradaki simgelerin taşıdığı anlamlar, kuruma daha yeni adım atmış olandan farklı olacaktır.

Bunu, az önce yerleşimini “belirsiz” olarak verdiğimiz gönye ile pergeli şimdi belirli yerleşim biçimleriyle örnekleyebiliriz.

Gönye pergelin üstünde

Gönye ile pergel iç içe

Pergel gönyenin üstünde

Gerek gönye gerekse pergel tek başlarına farklı görüş ve tutumlardaki mason kuruluşlarınca farklı anlamlarda değerlendirilir. Fakat aynı kurumun çerçevesindeki bu farklı yerleştirme biçimleri de ikisinin bir arada oluşturduğu bir bileşik simgede farklı biçimde yorumlanır.

***

İkinci çelişki de şu sorunun yanıtındadır: «Bir simgenin tarihsel perspektifini bilmek, onun algılanış ve anlamlandırmalarının, çağrışımlarının gücü ve yeni bağlantıların ulaşılmasında etkili olabilmekte midir, yoksa önemli değil midir?»

Bu bağlamda ancak bir yorum ya da görüş olarak, işin geçmişini bilmenin bu bağlamdaki tüm anlamlandırmaları etkileyebileceği söylenebilir. Kesinlikle böyle olduğunu söylemek aşırı iddiadır ama önemsiz tutulamaz.

Simgelerle Düşünmek ve Simgesel Dil

Simgeler, olayları, bilgileri ve kavramları beynin verilerine göre indirgeyip, bireyin kendisini aşan ve gözüyle görüp eliyle tutamayacağı düşünsel kavramları anlayarak anlamlandırmasını sağlayan araçlardır.

Bir ezoterik ortamdaki çalışmalarda inisiyenin çevresinde yer alan, bazısı bir somut nesne bazısı sözle belirtilebilen simgelerin çoğu, incelenmelerinde belki bir satır üzerinde birkaç kelime ile anlatılabilecek bir değerler tutamıdır. İnisiyenin sürekli bir biçimde ya da art arda bunlarla haşır neşir olması, kendisini onlarla özdeşleştirmesi, anlamlandırmalar dizinini artırır.

Simgeler ve simgesel anlatımlar, gerek insana gerekse zamana meydan okuyacak şekilde düşünce ve kavramlar ile onlarla ilişkideki anlamlandırmaların içlerini doldurabilecek bir dizi anlatım yansıtır.

Simgesel dil zaman içinde ve kültürel eksende birtakım farklılıklar gösterebilmiştir. Fakat insanların binlerce yıldan bu yana oluşturabildiği tek ortak dildir. Konuşma ve açık yazı, hiçbir zaman simgesel dil kadar kolay ve onun kadar etkili olmamıştır.

Kaynak: https://humanjourney.us/the-evolution-of-language-section/symbolic-language/

Dünya ve evren her tarihte **O** şeklinde gösterilmiştir. Simgesel dil oradadır ve kullanışındaki farklı yaklaşımlar aslında yorum zenginliğinin bir rengi ve tadı sayılır.

Ortak simge dilinde, bir şekil, bir hâl, bir duruş, belli bir kavramı temsil eder. Bunun nasıl olduğu, neye dayanarak öyle olması gerektiği konusu üzerinde görüş değiş tokuşu yaparsak, birbirimizden farklı değerlendirmelerimiz olduğunu görebiliriz. Bunun nedeni, aynı kültürün, aynı çevrenin insanları olsak bile aramızda aile ve okul gibi çok daha dar bir çevrenin üzerimizde bırakmış olduğu farklı etkilerdir. Bilgi ve kültür düzeyi ne kadar yükselirse, bu farklılaşmalar o kadar artar; ilkelliğe ne kadar yakın kalırsa o kadar azalır.

Simgelerin böylesine etkili araçlar olmasına karşın, herkesin düşünce oluştururken bunlardan eşit ölçüde yararlanması beklenemez. Simgelerle düşünebilme, bir bakıma zihindeki tasarımlarla düşünebilmektir. Bu, âdeta bir sanat sayılır; bireyi sözcüklerin durağanlığından kurtaran, ona daha üstün bir bilinç düzeyinin kapısını açan bir sanat…

Simge dilinde önemli olan, uyandırdığı çağrışımın gücüdür. Simgenin kendisi ile simgelediği şey arasında mutlaka bir ilişki vardır. Bu, ancak bireyin algılamasıyla bir anlam kazanmaktadır.

Dolayısıyla ortaya şu ya da bu tarzda bir simge koymak pek bir işe yaramayabilir. Simgenin bir işe yaraması, bir algı yaratabilmesi, onu algılayacak olanın anlama yeteneği, kapasitesi ölçüsünde ortaya çıkar. Bu da bilgi, deneyim ve kültür ile doğru orantılıdır.

***

Daha önce değinmiş olmamıza karşın, önemli oluşu nedeniyle bir kez daha yineleyelim:

Simge tanımının içinde sadece bir şekli, resmi, nesneyi düşünmek yanlış olur; bunlar yok değildir ama tanım böyle yapılırsa yetersiz kalır. Simgeler ve simgesel anlatımlar, resimler, çizimler, nesneler, bunların duruş ve konumları, yolculuklar, yönler, anlatımlar, hareketler, yazılar ve dövizler hatta ışık ve ses bile olabilmektedir.

Simgelerimizin dünyasında biz varız. Simgelerin arasında da bir tür analoji var. Eski çağlardan günümüze kalan bu kavram, bir tür karşılaştırma, kendini başka şeyle ilişkilendirme ve onun yerine koyma olarak da alınabilir. Bunların çoğu, ne yazık ki ancak ezoterik nitelikli bir ortamda gerçekleşebilmektedir.

Örneğin ezoterik znitelikli çağdaş kurumlardan biri olan Masonlukta sık sık kullanılan ve üzerinde çok durulan bir sözcük ya da terim vardır: Hamtaş.

Hamtaş, toprağın üzerindeki ya da altındaki, bir dere ya da deniz kıyısındaki veya bir doğal etkiyle aslı olan kayadan ufalanarak ayrılmış herhangi bir taş değildir. Hamtaş, özellikle bir taş ocağından sonradan bir biçim verilmek üzere çıkarılmış, bir biçime sokulmuş, ancak henüz yeterince işlenmemiş taştır. Bunu bir çizim ya da resim ile gösterebiliriz ama bu, simgesel dil ya da düşünüşün sadece biçime dökülmüş bir hâlidir. Böyle olması gerekmese de, ardından gelen düşüncenin oluşmasına yardım eder.

Masonlukta buna bir simge olarak çok önem verilişinin nedeni, bu kavramın Masonluğa yeni girmiş kişiyi simgelemesidir. Bir mason kendisini bir "hamtaş" olarak nitelendirir; amacı bu taşı işlemek, ona daha düzgün bir biçim vermek yani kendini geliştirip olgunlaştırmaktır. Bunun böyle oluşuna karşın, bu kurumda yıllar geçirmiş, gerek bilgi gerek erdem bakımından hayli ilerlemiş masonların çoğu kendini hâlâ bir hamtaş olarak nitelendirir. Bu basitçe alçak gönüllülük değildir; İnisiyasyon sürecinin sonuna ulaşılamayacağının bilincine varmış olmaktır.

Masonlukta niçin kişi bir hamtaş olarak nitelenir?... Bu basit bir biçimde bu kurumun, en önemli simgelerini eski inşaatçılık mesleği ve sanatı öğelerinden almış olmasından mı kaynaklanır?

Kimi masonlar öyle olduğunu söyleyebilir ama bu konuya bir başka açıdan da bakılabilir.

Bir hamtaş olarak yola çıkan masonun ulaşmayı amaçladığı nokta, yetkin ve pürüzsüz bir şekilde işlenmiş bir taş haline gelme çabasıdır. Bu bağlamdaki tüm çalışmalar, o masonun kendi uğraşısıyla ortaya çıkacak bir yapıtı simgelemektedir.

Masonluktaki bu simgesel kavramı da biçimsel olarak göstermek isteyecek olursak, o da şöyle:

Buraya kadar bir sorun yok. Sorun bundan sonrasında ya da madalyonun öteki yüzünde…

Günümüzdeki Masonluk 18. yüzyıl başlarında önce İngiltere'de oluşturulmuş. Sonra Kıta Avrupası'na geçip, dünyanın diğer yerlerine uzanmış, hemen her yerde yaygınlaşarak günümüze kadar gelmiş.

Bu süre içinde, farklı kültürlerin de etkisiyle düşüncenin oluşumunda kullanılan dilin önemli bir etkisi var. Hatta bu nedenle ***"Dil düşünceyi, düşünce dili oluşturur ve geliştirir."*** denir.

Günümüzdeki Masonluk ilk kez İngiltere'de oluşturulduğu için, bu kurumda kullanılan özel dil bakımından öncelikle İngilizcenin etkisi olmuş.

Masonlukta Türkçede "taş" olarak anılan simgeye, İngilizcede bunun sözlüklerdeki tam sözcük karşılığı olan *"stone"* denmiyor; bunun yerine "ashlar" sözcüğü kullanılıyor. Baştaki sıfatın yine İngilizcedeki sözlük karşılığı "raw" olur ama Masonlukta bu amaçla "ham" sıfatının karşılığı "rough" *(kaba, pürüzlü)* olarak geçiyor.

Her ne kadar etimolojik incelemelerde "ashlar" sözcüğünün "assula" kökünden geldiği ileri sürülmekteyse de başka değerlendirmelerdeki Latince "Saxum Vivum" adıyla aynı anda "serbest taş" ya da "özgür taş" anlamına da geldi, yanlış bir lorumdur. İngilizcede günümüz Masonluğuna "Freemasonry" deniyor. Bunun dilimizdeki karşılığı "Hür Masonluk" ya da "Özgür Masonluk"… Öte yandan "Malta taşı" denilen, çok yumuşak ve kolay işlenen bir taşa İngilizcede "free stone" adı verilmiş. Bunun "ashlar" kavramıyla bağlantısı yok.

Araştırmacılar, dört köşe taşın Latincede "Lapis Quadratus", yontulmuş taşın ise "Lapis Ferro Politis" biçiminde yazıldığını, "ashlar" sözcünün parça, parçacık blok anlamına gelen "assula" kökünden gelemeyeceğini ileri sürüyor.

Bu sözcüğün kökenini eski taş işlemecileri ve duvar örme ustalarının kaynaklarında arayan araştırmacılar bile bunu en çok 15. yüzyılın ilk yarısındaki bazı dizelerde bulabilmektedir.

Nasıl taş bir ocaktan, bir tür madenden çıkartılmakta ise, dünyadaki her erkek ve dişi de ana rahminden dünyaya gelmektedir. Bu memeli hayvanlarda da böyledir, yumurtadan çıkanlarda da…

Bir bebeğin doğuşundan sonra nasıl bir fiziksel şekil alacağına doğa karar verir. Hatta bunun önceden belli olduğu bile rahatça söylenebilir. İnsanda ise o fiziksel şeklin dışında birtakım başka nitelikler vardır; öteki hayvanlarda bulunmayan nitelikler… .Bu bağlamda insanı diğer hayvanlardan ayıran en önemli iki nitelik, çoğu sosyologların ileri sürdüğü gibi onun bir "toplumsal hayvan" olduğu değil, ondan önce bireysel düzeyde bir iç dünyasının bulunması ile âlet yapması ve yapıt vermesidir. Hele bir de iç dünyasında oluşturabileceği diğer yapıtlardan söz edilecek olursa, bu üstün niteliklerinin sayısı ikiden üçe çıkarılır.

Bir insanın kendi iç dünyasında oluşturacağı yapıtlarında coğrafya, kültür, toplum, maddî olanaklar gibi çevresel faktörler de etkilidir ama bu yapıtın en son şekillendirmesi, diğer faktörlerin etkisi her ne ve nasıl olursa olsun kendisi tarafından gerçekleştirilir.

İşte Masonluk, kendi simgesel benimseyiş tarzında bunu *"hamtaşın yontulması ve ona tam bir küptaş biçimi verilmesi"* deyişiyle simgeleştirmiştir. Masonun eline simgesel olarak verilen bir çekiç ve bir keskiyle, onun, hamtaşının eğri büğrü köşelerinden ve pürüzlerinden kurtulmak üzere çalışması sağlanır. Bunlar, o masonun yaşamı boyunca kullanacağı âletlerdir. Bu uğraşısı yaşamının sonuna dek sürecektir çünkü "küptaş" olarak anılan simge her yüzeyi pırıl pırıl ve tam birer kare olan bir geometrik nesnedir ve bunun tam ve kusursuz olarak değil, ancak yaklaşık ölçülerde gerçekleştirilebilmesi olanaklıdır.

Bunun bir resimle gösterilmesi aslında olanaksızdır ama ille de bir temsilî resim bulunması istenirse, internete başvurulabilir. Fakat burada Aykut Yazgan'ın karikatür niteliğindeki şu çizimine bakalım:

Bu da kendi içinde bir simgesel anlatım içeriyor.

Hamtaşın yontulmasında kullanılan âletler, çekiç ile keski (kimine göre kalem)… Bir masona bu âletleri sadece kendini yetkinleştirmek için kullanacağı, hiçbir şekilde başkalarının üzerinde kullanmaya kalkışmaması gerektiği de söylenir. Bunun anlamı, Masonlukta bir masonun sadece kendi gelişim ve yetkinleşmesinden sorumlu olduğudur. Nitekim bu amaçla *"Herkes kendi hamtaşını kendisi yontar."* da denir.

Yeni bir mason, Masonluğa girişinin ertesinde bir süre sonra çevresinde gördüğü yanlışları ve noksanlıkları eleştirmeden, daha değişik kavram, simge ve yöntemlerin yardımıyla iyileştirip güzelleştirerek tamamlamanın yöntemini bulur. Masonluğun diğer birçok ezoterik kurumdan farklı olan bir çalışma tarzıdır bu… En iyisi ve en doğrusu olduğu söylenemez; Masonluğun da öyle bir iddiası yoktur. Zaten hangi ezoterik kurum gerek bireysel gelişim gerekse gerçeklerin araştırılması bakımından kişiye kendisinin en iyi ve en doğru yolu gösterdiği, öğretisinin tüm diğer öğretilerden üstün olduğunu ileri sürüyorsa, ona kuşku ile bakmak gerekir.

Böylece, bir simgesel terim olarak "hamtaşın yontulması", tıpkı inisiyasyon sınavı gibi hiç bitmeyecek ve sonlanmayacak bir çabayı yansıtmaktadır. Buradaki gelişim ve yetkinleşmeye doğru ilerleme süreci hem nesnel hem tinsel anlamdadır.

Bu konuda bir başka, tersine denilebilecek görüş, hamtaşın özgürlüğün, tıraşlanmış taşın ise tutsaklığın simgesi olduğu biçimindedir. Bu yoruma ilişkin, âdeta standartlaşmış ya da genel kabul görmüş yorumlara antitez nitelikli düşüncede yatan husus, inisiyenin, yeni doğuş ile doğal hâyini bulduğu tarzındadır. Kişi, çevresindeki yapay nitelikli ve kendisine kötülük getirebilecek etkilerden buyrultusuyla kurtulur; toplumsal baskılardan ve ön yargılardan sıyrılır, düşünme özgürlüğünü bulur ve bundan sonra da kendine özgü karakterini oluşturmak üzere kendi taşını isterse yontar isterse olduğu gibi bırakır. Yontmak zorunda tutulursa, bu özgürlüğün yitirilmesi demektir çünkü başkalarının değer yargılarına bağlı kalmıştır.

İster önce denildiği gibi ister sonraki… İkisinde de simgesel olarak bir hamtaş yontma konusu ve bir özgürlük savaşımı vardır. İkisi de birer simgesel anlatımdır.

Simgeler ve Doğa

Simgeler, insan ile doğa arasında insanların sırrını çözemediği kavram veya nesneler olabilir. Konuyla hiç ilgisi olmayan bir nesne de belli bir anlatıma ilişkin bir simge olabilir. Olay, ilgili topluluğun o nesnenin bir simge olup olmayacağına karar vermesindedir.

Bir doğa öğesi olarak şöyle bir simgesel ağaç, birçok farklı tarzda yorumlanabilir:

Simgeler, onlarla çalışan bireylere değişik anlamlar işaret edebildiği gibi, bir ezoterik örgütte, yeni katılmış kişi ile orada uzun yıllar geçirmiş bir diğerine farklı şeyler çağrıştırabilmektedir.

Simgesel anlatımın en önemli yararı sözcükler ve kökenleri arasında bağlantı kurulabilmesine yardımcı olmasıdır. Bu, aynı anda ön yargıyı gidermeye de yardımcıdır. Çünkü ön yargılar genelde doğrulardan uzaklaşma ve doğruları kişinin istediği gibi kendimize uydurabilme olgusunu içerir. Ön yargılardan uzaklaşmayı kısmen bile olsa başarabilen kişi, yeni alıştığı bu düşünce ve anlatım tarzı ile daha berrak düşünebilmeyi elde eder.

Kimi zaman bir simgenin yansıttığı anlamın kapsamı bir başka simge ile birlikteliğinde ortaya çıkar. İki değişik simgenin birbirleriyle değişik ortamlarda konumlandırılması, her ikisinin tek başına olduğundan farklı bir anlatımı belirtmek için kabul görmüş olabilir. Öyle olunca, bizi hem bunların temsil ettiği anlamı bulmaya hem aralarındaki bağlantıları keşfetmeye yöneltir.

Simgelerin aynı zaman dilimindeki yorumlarında, aynı sözcüklerin kullanılması durumunda bile amaçlanan düşünceler birbirlerinin aynı olmayabilir. Böyle durumlar, aynı tanımlama altındaki toplulukların kavramlar üzerinde uzlaşamamasından ileri gelir. Örneğin aynı amaçlı iki ayrı ezoterik örgütün, belli düşünceleri aynı simge ve aynı sözcüklerle anlatmakta oluşuna karşılık, derinlemesine gidilirse başka kavramlarda birbirlerinden ayrıldıkları görülebilir.

Nitekim Masonlukta da farklı kuruluşların aynı simgesi aynı zaman dilimi içerisinde farklı bir biçimde anlamlandırmakta oluşları da bundan ileri gelir. Tıpkı Kanunî Sultan Süleyman'ın bir beytinde dediği gibi: *"Cümlenin maksudu aynı amma rivayet muhtelif"*

O zaman bu düşünce bizi yeni bir tanıma götürecektir. Simgelerin bir arada değerlendirilmesi ya da ayrı ayrı tutulması, görünümünde aynı simgeleri kullanan iki ayrı topluluk için, yorumda ve değerlendirmede farklı düşüncelere yol verebilir.

***

Simgelerin bir diğer işlevi de dağılmış ve birbirleriyle bağıntıları kopmuş bilgilerin bir araya toplanabilmesini sağlayan araçlar oluşudur. Tüme varımın nasıl olduğu ya da olması gerektiği konusunda farklı düşünceler oluşturulabilmektedir. Yöntemin bilinçle mi, yoksa bir dürtüyle mi olabileceği konusunda kararsızlık vardır. Böyle olunca, bizi uzlaşmaya götürebilecek tek yol, sözlerle uğraşmayı bir yana bırakıp, tüme varım için düşünceleri simgelerle yansıtmaktır.

Simge dili kullanımının yolu, objektif yani tarafsız bilgiye ulaşma tarzına yönelmektedir. Sonunda ulaşılacak ya da ulaşılması amaçlanan nokta da budur. Objektif bilgi, bizi kavramlar arasına, yeni ilişkilendirmelere ve sentezlere taşır.

Simgesel dilin temelinde kişisel birikim, deneyim, duygu ve düşüncelerin sanki çevremizde, doğada meydana gelen olaylar ile bunların algılandığı gibi olması yatmaktadır. Böylece simgeler, benliğimizin dışını yansıtır ve biz de simgeledikleri şeylerin aslında içimizde saklı olduğunu fark ederiz.

Çünkü simgeler aslında doğa dışı bir yerlerden getirilip içimize sokulmuş değildir; onların asal kaynağı doğanın kendisidir.

Ω Ω Ω